

DEL REUS VUITCENTISTA

VIII

ELS CAFÈS

Conten les cròniques, que Mahomet IV, el Soldà de la mala Sort, es va veure obligat a tancar els Cafès públics de Constantinoble perquè dits establiments eren cenacle d'artistes i literats, i Club on se tramaven les conspiracions que posaven en perill la vida del govern otomà. Això succeïa al començament del Segle XVII, quan a Europa encara no s'havia popularitzat l'ús del brou d'aquell diminut fruit aromàtic quines bones qualitats descobriren les cabres d'un abad de l'Aràbia, abad que fou el primer en donar infusió de cafè als monjos del seu convent per tal que no s'adormissin, com tenien per costum, durant el Diví Ofici nocturn.

En tancar-se els Cafès a Llevant, s'obriren a Ponent, i aquí com allí el Cafè va ésser centre de reunió dels elements intel·lectuals. Ve de lluny doncs, el caràcter i fisonomia dels Cafès que'ns han descrit els artistes i literats del XVIII i XIX que foren els que donaren renom i fama a algú de dits establiments, fent-los figurar en lloc d'honor tant en la història general del país com en la particular de cada localitat.

Reus, que mai s'ha quedat enrera en adaptar la seva vida a les normes de tot el que representa progrés en els costums socials, va tenir també els seus Cafès famosos on s'hi tramaven complots i conspiracions i s'hi discutien els variats temes que l'avenç de la ciència anava plantejant amb

rapidesa vertiginosa. D'entre tots ells, el que sintetitzava millor el caràcter del Cafè vuitcentista, era sens dubte el de l'Estivill, establert a la casa del Raval de Sant Pere, cantonada amb el carrer del mateix nom.

El Cafè de l'Estivill era el Club dels progressistes, el punt de reunió dels homes avençats que treballaven a l'ombra per a enderrocar l'absolutisme que endogalava la societat espanyola. Segueix en categoria de tipisme i popularitat, el del carrer Major, refugi dels moderats que actuaven de resclosa a la corrent impetuosa de les democràcies assedegades de llibertat.

Aquests dos Cafès eren els de més anomenada per la qualitat i significació de llurs concurrents; empró molts altres de tant importants i pròspers com els esmentats, obrien les seves portes en diferents indrets de la població.

El període de major esplendor pels vells Cafès, s'escaigué en plena gènesis de la revolució septembrina. Quan més tard, entre'ls anys cinquanta i seixanta començaren a fundar-se societats, s'inicià la decadència d'aquells establiments i fou tan ràpida la devallada que en els dies dels meus records més allunyats ja no eren ni ombra de lo que havien sigut trenta anys abans. A les societats recreatives seguien els nous Cafès establerts en les vies de moderna urbanització i com que aquests oferien majors atractius que aquells, com que és llei

fatal que lo nou anorrei lo caduc, quedà decretada la mort dels vells Cafès que poc a poc agonitzaven junt amb els quatre jaios parroquians que restaven fidels al lloc on havien passat les hores d'esplai de la seva vida. En els antics Cafès, tot anava finant amb tètric sincronisme: L'amo, els concurrents, les parets, els mobles, el servei de taula, els moços... i fins les aranyes que teixien trenyines en els recons del sostre. Cada parroquià que moria era un pas més que el Cafè donava camí de la seva definitiva desaparició, i un trist pressagi per als companys de taula que'l difunt havia deixat.

Jo m'imagino la tragèdia d'aquells pobres cafeters que poc a poc s'anaven quedant sols en la fredor de les grans sales abans sempre calentes i animades... Junt amb l'amic, amb el company de cada dia que deixava aquesta vall de llàgrimes, anaven perdent l'esperança de portar a la seva boca el troç de pa que havia d'alimentar la poca vida que'ls hi quedava.

Però dins d'aquesta agonia més o menys fadigosa, segons la situació de cada cafeter, els vells Cafès tenien de tant en tant certes rebifalles que eren reflexe de passades grandeses.

Els dies festius a la nit, així la classe acomodada que sabia comptar, com la menestralia assenyada, en lloc d'anar al teatre a gastar pessetes, acudien als Cafès. Cada família s'assentava entorn d'una de les taules de marbre. El marit prenia l'indispensable cafè, la senyora, un d'aquells monumentals bolados tallats que eren una temptació per als oradors de l'època, i la descendència, un bescuit o una merenga amb thé. El costum de beure thé estava tant generalitzat que'ls moços portaven sempre dues cafeteres: una amb thé i altra amb cafè. La llet era beguda exclusiva dels malalts i desganats, sobre tot la llet de burra a la que s'atribuïa extraordinàries virtuts curatives.

Aquella bona gent passava un parell d'hores escoltant les harmonies que'l pia-

nista arrancava a l'immens piano de cúa, i abans de mitja nit se n'entornava a casa no sens haver fet provisió d'aquells deliciosos carquinyolis, elaboració de l'establiment. Els del Cafè del carrer Major eren tan sabrosos, que encar avui els enyorem.

Malgrat aquesta rebifalla que s'observava els dies festius, l'únic dia de l'any en que'ls vells cafès s'oferien a la contemplació dels nostres ulls d'infants amb tota llur esplendidesa, era per Tots Sants. La tradicional rifa de confitura que no ha desaparegut encara dels nostres costums, tenia llavors una major importància que no te ara. Menys familiaritzada la gent amb els luxes i superflusitats dels nostres dies, el menjar confitura era un aconeteixement. Per xò al voltant de les llargues taules plenes de plats de fruita confitada hi acudien petits i grans com les mosques a la mel, i per xò amb l'esqué de la rifa, els Cafès s'omplien de gom a gom. Era habitut inveterada, obligació ineludible de tot bon reusenc, el visitar, acompanyat de la família, tots els Cafès en els que s'hi celebrava rifa. Per xò el dia de Tots Sants al cap-altard i a la nit, era extraordinària l'animació que s'observava en els nostres carrers. La nota més simpàtica la constituïa la mainada que passava joiosa portant els plats de confitura i panellets que junt amb la garnatxa del carretell del recó havien de fer més suculenta la castanyada que el dia dels Difunts se celebrava en totes les llars on no hi manqués l'alegria i el respecte a la tradició. El dia dels Morts s'havien de menjar castanyes, panellets i confitura, i després anar a veure «Don Juan Tenorio».

La castanyada constituïa una festa íntima tan bella com la de fer cagar el tió la vigília de Nadal. Se reunien els membres d'una família a la llur casa pairal i amb sana alegria menjaven les castanyes de Prades que havien sigut torrades per la mestresa de la casa, amb gran regosig de la quitxalla que en espategar una castanya cantava bojejant:

*Marramau torra castanyes
vora voreta del foc;
ja n'hi peta una als morros
vet-aquí el marramau mort.*

Ja tips i vençuts per la son, els menuts se n'anaven a la *nona* no sens abans haver posat pels racons un grapat de castanyes per a l'animeta dels difunts, que a la nit acudien a recollir-les deixant en substitució un troç de confitura. Mentre la mainada dormia vivint en somni les tètriques rondalles que'ls hi havien contat, la gent gran admirava les proeses de l'immortal fill de l'oblidat Zorrilla.

El dia dels Morts, els cafeters obsequiaven a la concurrència amb panellets. Junt amb el servei de cafè (una safateta amb una taça, un got, la cullereta i'l plateret del sucre) presentaven tres o quatre panellets.

Altres ocasions de transitoria rebifalla l'oferia el Carnaval. Després de les dotze de la nit, els Cafès quedaven convertits en sales de ball on s'hi reunia la gent bullanguera per a entregar-se a la xiroia disbauxa que presidia les festes carnavalesques.

Però la nota més típica, més viva i llampanant de color que jo recordo, era la que oferia el Cafè de l'Estivill la tarda del dia de Nadal.

Llavors a Reus hi havia gran número de gitanos que formaven una mena de colònia establerta als carrers forans, principalment als de Sant Tomàs, Sant Miquel i Sant Pere mes alt. Eren gitanos adaptats a les nostres costums, però que servaven bastant pures les característiques de la raça i que vivien de les *corrioles* en les transaccions de bestiar a que els homes es dedicaven, i de la confecció de cistells i venda de robes i randes, en que s'ocupaven les dones.

Els gitanos restaven fidels a algunes de les costums i tradicions de la seva raça i tenien format un consell que actuava en les seves diferències, consell que presidia el

barander. Durant l'any tenien les seves renyines, però en arribar la diada de Nadal es perdonaven mutuament els agravis i es reunien tots, homes i dones, petits i grans, al Cafè de l'Estivill, on el senyor Antonet de les Figures, el pianista oncle carnal del cèlebre Marian Fortuny, executava el programa mes grat als gitanos, i els acompanyava en els seus balls i cançons.

La gitana mes maca, la que duia el rinxos mes engomats i negres, el mocador de pita més rumbós i la fandilla més afarvalanada i pomposa, pujava dalt d'una taula i al compàs que marcaven les guitarres dels seus companys, i acompanyada al piano pel Sr. Antonet, llençava a l'aire les notes agudes de les seves sentimentals cançons. Quan acabava, la remor d'aclamacions i aplaudiments omplenaven el cafè, i el cant alternant amb la dansa, passant de les *soleas* al *garrotin*, s'anava caldejant l'atmosfera, fins que aquella abigarrada reunió prenia tot l'aire d'una festa exòtica.

En vesprejar sortien del cafè en comitiva i arreu per on passaven deixaven rastre d'alegria i remor de cançons.

Durant molts anys, el *barander* fou el *paio Melsa*, aquell homenet menut, de pell bruna, de barba negra i riçada, gran amic dels polítics perquè disposava del vot de tots els seus, i, home de confiança de més de quatre senyors que l'estimaven i el protegien.

En desaparèixer el Cafè de l'Estivill, els gitanos se refugiaren al Cafè d'Espanya, emprò mancant-los-hi el Sr. Antonet de les Figures, ja no hi hagué cançons ni balls, i quasi insensiblement han desaparegut aquelles festes, com ha desaparegut la típica organització dels gitanos, i com desapareixeran dins de poc els dos o tres cafès que queden com a reflexe d'aquells altres que m'han suggerit aquesta crònica.

PERE CAVALLÉ